

K 100. výročiu založenia Evanjelického posla spod Tatier

Mgr. Eva Bachletová, PhD.

Kľúčové slová: kresťan, evanjelické periodikum, história, obsahová a formálna analýza

Abstrakt: Evanjelický posol spod Tatier, tradičné evanjelické periodikum, si v roku 2010 pripomína 100. výročie od svojho založenia. Autorka v texte približuje začiatky vychádzania tohto periodika a sústreďuje sa najmä na medzivojnové obdobie. Práve roky 1918 – 1938 boli ťažiskové pre rozvoj periodika v kontexte demokratickej atmosféry a slobodného rozvíjania Evanjelickej cirkvi a.v. na Slovensku. Evanjelický posol spod Tatier sa v tomto období stal periodikom s celoslovenským dosahom, prinášal cirkevné a náboženské témy a kriticky reagoval na spoločenské a politické otázky doma aj v zahraničí.

Key Words: Christian, Evangelical (Lutheran) periodicals, History, Analysis of Content and Form

Abstract:

2010 marks the 100th anniversary of the founding of The Evangelic Messenger from under the Tatras, a traditional Protestant periodical. The author of the text, writing about the beginnings of the publication, focused mainly on the inter-war period. The years 1918 - 1938 were central to the development of the periodical in the context of a democratic atmosphere and the free development of the Evangelical Church in Slovakia. The Evangelic Messenger from under the Tatras, in this period, became a periodical with nationwide reach. It gave attention to church and religious issues and responded to critical social and political issues at home and abroad.

Evanjelický posol spod Tatier, týždenník evanjelikov augsburského vyznania na Slovensku, si tento rok pripomína 100. výročie od svojho založenia. Vydavateľstvom tradičného evanjelického periodika je Tranoscius a.s., so sídlom v Liptovskom Mikuláši s rovnako bohatou minulosťou i prítomnosťou. Vznik a rozvoj vydavateľstva Tranoscius, ktorý siaha až do roku 1898, výstižne zaznamenal cirkevný historik Daniel Štefan Veselý. Poukázal najmä na pôsobenie vedúcich osobností Tranoscia – Jura Janošku a Ľudovíta Šenšela, vďaka ktorým sa evanjelické vydavateľstvo vyprofilovalo v náboženskom, misijnom, kultúrnom, cirkevnom a spoločenskom kontexte. (Veselý, 1998)

Sto rokov viery, slov o Bohu, svedectiev smerovania cirkvi, modlitieb, kázni, výziev, duchovných úvah. To všetko sprevádza Evanjelický posol spod Tatier od jeho zrodu. Koľko úsilia stálo však za vydávaním a udržaním tohto periodika? Koľko sebazaprenia a odvahy v čase slobody i neslobody museli redaktori aj vydavateľ vynaložiť, aby časopis nezanikol? Práve preto je nutné oceniť jednotlivé zloženia redakcií, ktoré Evanjelický posol spod Tatier tvorili, zápasili o jeho charakter, poslanie a vydávanie. A to napriek nepriaznivým a rozporuplným finančným, politickým, spoločenským, ale aj vnútrocirkevným okolnostiam v 20. a aj 21. storočí.

V reflexii nad významným výročím Evanjelického posla spod Tatier sa však pokúsime zamerať najmä na obdobie, kedy sa časopis mohol rozvíjať v politickej aj spoločenskej slobode. Práve roky 1918 – 1938, ktoré boli predmetom nášho výskumu, ponúkajú hľadanie paralely v čase. Dve desaťročia slobody prežil časopis takmer v začiatkoch vychádzania a dve desaťročia slobody sprevádzajú Evanjelický posol spod Tatier – od novembra 1989 až po dnešok. V texte zameranom na historický vývoj časopisu budeme používať dobový názov periodika, ako aj cirkvi, inštitúcií a spoločností. Tak, ako ich v skúmanom období publikoval Evanjelický posol zpod Tatier a ďalšie pramene.¹

Prvé číslo Evanjelického posla zpod Tatier (ďalej aj ako Posol) vyšlo v roku 1910 v Liptovskom Sv. Mikuláši. Založil ho Jur Janoška a Vladimír Čobrda ako ľudový slovenský evanjelický časopis určený na obranu evanjelického učenia pred sektárskym hnutím, ktoré zasiahlo aj Liptov. Ján Bezek, bývalý redaktor Posla, si na zakladateľa časopisu – biskupa Jura Janošku, v roku 1930 zaspomínal takto: „*Za redaktora časopisu získal susedného smrečského farára br. Vlad. Čobrdu, terajšieho lipt. seniora. Oni dvaja prišli istého príjemného jesenného dňa r. 1910 na peterskú faru vyzvať ma ku spolupráci, čo som prirodzene ochotne sľúbil. Na najbližšiu kňazskú konferenciu povolal zvečnelý biskup brata Andreja Bartala, farára batizovského, ktorý nám poslúžil podrobnou úpravou, nadobudnutou zo skúseností pri nemeckom časopise v Spiši. A tak v mene Božom vyšlo prvé číslo Ev. Posla v advente r. 1910.*“² To boli teda začiatky vychádzania vnútromisijného evanjelického periodika, ktorého rozvoj neskôr určili historické udalosti.

Vznik Československej republiky v októbri 1918 ovplyvnil formovanie evanjelickej a. v. tlače v kontexte nového postavenia Cirkvi evanjelickej a. v. na Slovensku v slobodnom demokratickom štáte. Ako aj profilovanie Evanjelického posla zpod Tatier, ktorý sa

v skúmanom období 1918 – 1938 vychádzal ako mesačník, sľubne sa vyvíjal, rozširoval svoje pôsobenie, oslovoval čoraz širšiu čitateľskú obec. Postupne sa mu darilo prekonať žánrovú neistotu a rozkolísanosť skladby rubriek. Posol sa po otvorení sirotinca v Liptovskom Sv. Mikuláši (14. novembra 1917) stal jeho orgánom. (Bachletová, 2000)

Hoci sa časopis spočiatku zamerlal na čitateľov stredného a východného Slovenska, rýchlo prekročil tento dosah. V súvislosti s postavením vydavateľa – spolku Transcius, Posol bol vlastne predurčený k celoslovenskému pôsobeniu. Získal množstvo čitateľov, v roku 1930 dosiahol náklad 13 000 exemplárov. V decembri 1930 sa čitateľom vydavateľstvo prihovorilo takto: *„Trinátku považujú poverčiví ľudia za číslo nešťastné. Nás, predplatiteľov Posla, je tiež trinásť... trinásťtisíc. A my toto číslo považujeme za dôkaz šťastnej milosti Božej. Áno, požehnanie Božie spôsobil, že sa rady naše rozmnožily. Ved' ani nie za celé 4 roky a počet našich čitateľov zo 4000 vyšvihol sa na 13.000.“*³

Evanjelický posol zpod Tatier šírili poslanstvo Biblie a evanjelia, obhajoval záujmy Cirkvi evanjelickej a. v. na Slovensku, mal misijné zameranie. Publikoval žurnalistické aj nežurnalistické prejavy. Je zrejmé, že redaktori, napriek svojmu prevažne teologickému vzdelaniu, pracovali novinárskymi metódami. Mesačník sa tematicky orientoval najmä na otázky kresťanstva, konfesie, evanjelickej vierouky, evanjelického školstva, slovenského školstva, vzdelania, demokracie a československej štátnosti. Významné miesto v periodiku patrilo evanjelickej tvorbe a slovenskej literatúre. Je zrejmé, že Posol významne prispel ku kultivovaniu slovenského jazyka v povedomí čitateľov. Mimoriadnu pozornosť venoval aj deťom a mládeži.

Autori mesačníka rovnako dôsledne podporovali spolky a združenia v cirkvi ako Transcius, Slovenskú Evanjelickú Jednotu na Slovensku, Sväz evanjelickej mládeže na Slovensku, Spolok slovenskej evanjelickej diakonie, Hurbanovu literárnu spoločnosť, Jednotu evanjelických žien na Slovensku či ženské spolky. Spolková činnosť v danom období významne napomáhala rozvoju života cirkvi, podporovala záujmovú činnosť veriacich a spájala ich. Avšak spolky mali aj sociálny rozmer, príkladom je Slovenská Evanjelická Jednota na Slovensku. (Ruppeltdt, 1930) Preto aj Posol prinášal podrobné informácie o spolkovej činnosti, napríklad od roku 1929 vo forme prílohy *Slovenská Evanjelická Jednota*.

Posol aktuálne reflektoval dôležité udalosti v evanjelickej cirkvi, ako aj udalosti doma a v zahraničí. K politickým a spoločenským témam zaujímal stanovisko v duchu kresťanského učenia, avšak veľmi kriticky reagoval na šíriaci sa bolševizmus, nacionalizmus, nacizmus a rasizmus. Tvorcovia Posla ako zástancovia demokracie, československej štátnosti a národnej slobody podporovali kresťanské stanoviská prezidenta ČSR Tomáša G. Masaryka. Obsah časopisu zároveň priamo formovali významné udalosti Cirkvi evanjelickej a. v. na Slovensku. Preto hodnotenie tematickej štruktúry periodika súvisí s hĺbkou odrazu týchto skutočností na jeho stránkach.

V skúmanom období sa Posol sústredil najmä na šesť tematických oblastí, a to: náboženstvo, vzdelávanie, výchova, politika, spoločnosť, kultúra. Vzhľadom na charakter periodika spomeňme aspoň tematickú oblasť náboženstva. V nej dominovali tieto témy: vierouka evanjelickej konfesie, šírenie Kristovho evanjelia na základe Biblie, Biblia, sviatky a výročia evanjelickej konfesie, bohoslužobný život cirkevných zborov, seniorátov a dištriktov, diakonia, poslovenčenie evanjelickej liturgie a preklad Biblie do slovenského jazyka, osobnosti slovenského a svetového evanjelictva, spolkový život evanjelických veriacich, slovenská evanjelická tlač, všeobecné mravno-náboženské témy, evanjelická cirkev a protestantské cirkvi doma a v zahraničí, vzťahy evanjelickej cirkvi ku rímskokatolíckej cirkvi, slovenskí evanjelici v zahraničí, život kresťanov v zahraničí. (Bachletová, 2000)

Uvedené tematiky a témy prinášal Posol vo forme žurnalistických a nežurnalistických prejavov v rozmanitých rubrikách, prílohách a aj mimo nich. Rubriky sa prirodzene vyvíjali s rôznou intenzitou. Niektoré na seba nadväzovali a pretrvali a môžeme ich považovať za stále, iné inšpirovali k novým rubrikám a prílohám, niektoré sa udržali iba v jednom ročníku a javia sa ako dočasné. Vzhľadom na charakter a periodicitu časopisu, rubriky spočiatku mali iba orientačný význam pre čitateľa, neskôr sa vyprofilovali na rovnorodé žurnalistické útvary s jasným obsahom a pravidelne sa zjavovali na ploche žurnalistického celku.

Žánrová analýza ukázala, že v skúmanom období sa postupne uplatňovali a rozvíjali spravodajské aj publicistické žánre. Zo spravodajských žánrov boli zastúpené najmä krátke, rozšírené a úradné správy, referát a riport. Poznamenajme, že rozšírené správy

nesplňali všetky kritériá súčasnej teórie žurnalistiky. Často v nich absentovali presné odpovede na základné spravodajské otázky kedy, ako, prečo. Príkladom sú správy v rubrike Zo života sborov, pôvodne komponované ako listy čitateľov z jednotlivých zborov. Ich autori často písali aj o viacerých podujatiach za uplynulé obdobie, prípadne aktuálnu udalosť spojili s osobnými postrehmi alebo štatistickým výpočtom krstov, sobášov, pohrebov a počtom konfirmovaných v zbore. Autori Posla využívali napríklad referát na sprostredkovanie informácií o priebehu a výsledkoch cirkevných konventov, konferencií, zjazdov, významnejších zasadnutí v cirkvi, misijných slávností. V referátoch absentoval perex, a tak často aj základné fakty o mapovanej udalosti. Najmä v prípadoch referátov z konventov autori uprednostnili chronologickú formu, využívajúc priame a nepriame citácie prednášajúcich.

Publicistika racionálneho typu bola v sledovanom období zastúpená najmä úvahou, poznámkou, komentárom, recenziou a anketou. Úvaha patrila k najfrekventovanejším žánrom. Obsiahli ju rôzne rubriky a niekedy slúžila zároveň ako „duchovný úvodník“. Autor sa v nej opieral o posolstvo Biblie a zároveň reagoval na dobovú politickú situáciu. Z ďalších žánrov, ktoré mali výrazné zastúpenie spomeňme aspoň recenzie, ktoré boli orientované na hodnotenie knižnej produkcie protestantských vydavateľstiev na Slovensku a v Čechách. Vzdelanie a rozhladenosť autorov sa podpísali pod brilantný, hutný, avšak čitateľsky zrozumiteľný text.

Publicistika emocionálneho typu bola v skúmanom období zastúpená najmä vo forme reportáže, črty, eseje, besednice, zábavnice. Avšak reportáž sa na stránkach náboženského mesačníka profilovala pomaly. Najskôr sa objavovali rozšírené správy a referáty s reportážnymi prvkami. Autori sa nimi snažili zachytiť priebeh cirkevných konventov, konferencií, slávností a zjazdov evanjelickej mládeže. Za prvú reportáž, zodpovedajúcu kritériám súčasnej žánrológie, považujeme cestopisnú reportáž od Jána V. Hroboňa „V Svätej zemi“ (s podtitulom Opis pútnickej cesty cez Grécko a Egypt do Palestíny) v XIX. ročníku (1929). Esej sa v skúmanom časopise niekedy prekrývala s homíliou a úvahou. Ako majstrovský esejista v čase svojho redaktorského pôsobenia vynikol Ján Bakoss; jeho eseje takmer pravidelne plnili funkciu „duchovného úvodníka“. Najčastejším žánrom publicistiky emocionálneho typu bola zábavnica (causerie). Publikovali ju rubriky Milej mládeži, Drobničky, príloha *Posol dietok*. Mimo nich bola obľúbeným žánrom, ktorý osviežil skladbu časopisu.

Evanjelický posol zpod Tatier ako žurnalistický celok tvorili aj prejavy, ktoré hodnotíme ako nežurnalistické; patrili k nim: homília, modlitba, prednáška, príležitostný prejav, inzerát, pieseň, báseň, poviedka, rozprávka, citát z Biblie, aforizmus, príslovie, biblické hádanky, zoznamy, oznamy, výkazy, pastierske listy biskupov. Osobitné miesto mali rôzne „traktáty“ o vieroučných, bohoslužobných otázkach, histórii evanjelickej cirkvi a ľudovýchovné spisy o morálke kresťana, ktoré uverejňoval Posol väčšinou na pokračovanie.

Redakcia Evanjelického posla zpod Tatier bola determinovaná rôznymi faktormi a netvorila presnú organizačnú štruktúru, aká je známa z praxe iných periodík v danom historickom období, prípadne v súčasnosti. Vzhľadom na nedostupnosť informácií o dobovom redakčnom mechanizme evanjelických periodík sa domnievame, že redaktor časopisu si v mieste svojho kňazského pôsobenia vybudoval malú improvizovanú redakciu a ďalší redaktori, hlavní spolupracovníci, prispievatelia mu zasielali svoje žurnalistické prejavy. Tie potom redaktor sám zapretoval a pripravil žurnalistický celok do tlače. Nie je nám známe, ako redaktor spolupracoval s tlačiarňou v Liptovskom Sv. Mikuláši. (Bachletová, 2002)

Zabezpečovala administrácia časopisu v Liptovskom Sv. Mikuláši dodanie tlačových predlôh do tlačiarne? Je však zrejmé, že expedíciu výtlakov vybavovala administrácia časopisu. Posol v skúmanom období vychádzal tlačou F. Klimeša v Liptovskom Sv. Mikuláši, od februára 1925 pokračoval tlačou Kníhtlačiarne Jána Páričku, od marca 1927 vychádzal opäť tlačou Kníhtlačiarne F. Klimeša, nájomci: Bratia Rázus v Liptovskom Sv. Mikuláši, a od februára 1935 Kníhtlačiarňou Bratov Rázusovcov v Liptovskom Sv. Mikuláši až do konca skúmaného obdobia.

Ako redaktori Posla v skúmanom období pôsobili: Vladimír Čobrda (prvý redaktor Posla, evanjelický farár, biskup Východného dištriktu, biskup generálnej evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku), evanjelickí farári Ján Bezek, Ján Bakoss a Pavel Tomko. Ako hlavní spolupracovníci pracovali: Ján Bezek, Ján Jamnický, Miloš Janoška, Peter Boor, Ján Bakoss, Ján Čierny, Michal Lúčanský, Pavel Tomko, Gustáv Plavec, Ján Vl. Hroboň, Štefan Kátlovský. Poznamenajme, že hlavní spolupracovníci často neskôr vystriedali redaktorov periodika, čím zachovali obsahovú aj formálnu kontinuitu časopisu.

Práve spomínaní redaktori a hlavní spolupracovníci položili základ štruktúry periodika, ktorá sa neskôr rozvíjala a modernizovala. Vďaka teologickému vzdelaniu a znalosti cudzích jazykov dokázali interpretovať témy v širších súvislostiach a ich články vynikali aj štylistickým spracovaním. Vznešenosť ducha spojená dobrou argumentáciou, citlivosť prameniaca z viery s reálnym chápaním politických súvislostí – takto by sme mohli obrazne charakterizovať najdôležitejšie autorské zázemie periodika. Autori tiež dokázali v textoch spojiť ľudovosť s osvetou, a tak zaujať širokú čitateľskú obec.

Medzi výrazné autorské osobnosti patrila aj Ján Bakoss (1895 – 1945), evanjelický farár a zvolenský senior, známy ako autor kázní, náboženských úvah, apologetických, biografických a popularizačných článkov, recenzií. Prekladal z nemeckého jazyka. Od roku 1926 bol Bakoss hlavným spolupracovníkom Posla a v rokoch 1927 – 1935 jeho redaktorom. Ján Bakoss v rokoch svojho redaktorského pôsobenia v Posle autorsky dominoval. Obdarený prorockým videním, s talentom poeta a prozaika vynikol ako esejista. Hlboká znalosť filozofie, histórie a iných vied mu bola základom pre písanie príťažlivých úvah, ktoré pramenili z lásky k Božiemu slovu a bázne pred Bohom. V roku 1935 sa Ján Bakoss v závere svojho redakčného pôsobenia adresoval čitateľom riadky: *„Odchodiac riadením Božím zpod našich velebných Tatier do cirk. sboru banskobystrického pracovať na rolu Božiu, skladám pero redaktorské, keďže na svojej novej postati nebolo by mi možné redigovať Posla zpod Tatier. Pracujem pri ňom od r. 1920 – od r. 1927 čo jeho redaktor – s láskou úprimnou, nie div, že mi celkom prirástol k srdcu... A keď teraz prichodí mi složiť redaktorské pero, robím tak najprv s pocitom vrelej vďaky.“*⁴

Osobitné miesto medzi redaktorskými osobnosťami Evanjelického posla zpod Tatier patrí Júliusovi Celderovi, zakladateľovi a dlhoročnému zostavovateľovi prílohy pre deti, ktorá vychádzala od januára 1927 pod názvom *Detský kútik* a od septembra 1927 ako *Posol dietok* – až do konca skúmaného obdobia. Július Celder (1896 – 1967), ktorý pôsobil ako učiteľ v Pači, Sirku, Teplom Vrchu, Rimavskej Sobote, prílohu pre deti redigoval desať rokov. Július Celder sa k detským čitateľom prihovárал s láskou, záujmom, povzbudzoval ich k tvorbe, reagoval na ich listy. Deti posielali do redakcie verše, modlitbičky, zamyslenia, krátke príhody, ale aj kresby s motívmi rodných dediniek, dreveníc, kostolov, prírody. Redaktor viedol najmladších čitateľov ku kresťanskej pokore, k úcte k slovenskému rodu, skromnosti, zbožnosti a formoval ich vzťah k Biblii. Je zrejmé, že

vd'aka Júliusovi Celderovi príloha pre deti zaznamenala výraznú odozvu u detského adresáta.

Aj grafická úprava periodika sa vyvíjala spolu s obsahom časopisu, výraznejšie skvalitnenie nastalo po roku 1930. Vďaka fotografiám a práci so sadzbou písmen sa podarilo vytvoriť praktické, účelné usporiadanie periodika. Plochu časopisu tvorcovia spočiatku chápali ako statický priestor a volili jednoduchšiu formu úpravy príspevkov. V prvom desaťročí medzivojnového obdobia redakcia ako ilustrácie využívala reprodukcie obrazov a grafičiek. Postupne pribúdali fotografie (bohoslužobných budov, škôl a portréty osobností cirkvi). Neskôr našla uplatnenie najmä skupinová dokumentárna fotografia účastníkov konferencií a cirkevných slávností. Posol až do konca skúmaného obdobia vychádzal vo formáte 23 x 15 cm. Hlavička Evanjelického posla zpod Tatier tiež prechádzala zmenami. Do XV. ročníka (1925) ju dotvárala charakteristická perokresba slovenskej dedinky s kostolom. Pravdepodobne aj v dôsledku zmeny tlačiarne sa v XV. ročníku od perokresby upustilo a hlavička bola sádzaná inak.⁵

Tolko pohľad do histórie evanjelického periodika, ktoré pomaly prekročí svoju storočnicu. Prirodzene, dnes má Evanjelický posol zpod Tatier modernú tvár, rozmanitý obsah, nové rubriky, farebnú obálku, dynamickú grafickú úpravu. Zmenila sa i jeho periodicita. Z mesačníka sa stal týždenníkom na šesťnástich stranách. No rovnako ako jeho starší predchodca zápasí o čitateľa, zápasí o tvar slova, o svoje určenie v slobodnom demokratickom priestore. Veríme, že sa jeho súčasná podoba stane predmetom skúmania novinovedy, ako aj teológie.

Notes (Poznámky)

¹ Skúmali sme Evanjelický posol zpod Tatier, a to od ročníka VII, 1916/1917 až po ročník XXVIII, 1938, spolu s jeho pravidelnými aj príležitostnými prílohami. Výsledky výskumu sme zhrnuli v doktorandskej dizertačnej práci *Ludové časopisy Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku (1918 – 1938)*. Bratislava: Katedra žurnalistiky FFUK, 218 s.

² Ján Bezek: Zvečnelý biskup Dr. Jur Janoška a Evanj. Posol. In: Evanjelický posol zpod Tatier, roč. XX, február 1930, č. 2, s. 33.

³ Vydavateľstvo Evanj. Posla zpod Tatier v Lipt. Sv. Mikuláši: 13.000! In: Evanjelický posol zpod Tatier, roč. XX, december 1930, č. 12, s. 300.

⁴ Ján Bakoss: Slovo vďaky a prosby. In: Evanjelický posol zpod Tatier, roč. XXV, 1935, č. 12, s. 280.

⁵ Priložené hlavičky Evanjelického posla spod Tatier z jednotlivých rokov sú ilustráciou vývoja a modernizácie grafickej úpravy časopisu.

References (Odkazy)

Veselý, D. Š. (1998) *Evanjelická cirkev a Tranoscious*. In: 100 rokov Tranosciousa. 100 rokov sme tu pre vás. Liptovský Mikuláš: Tranoscious, s. 27 – 33.

Bachletová, E. (2000) *Ludové časopisy Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku (1918 – 1938)*. Doktorandská dizertačná práca. Bratislava: Katedra žurnalistiky FFUK, s. 25 – 26.

Ruppeltdt, F. (1930) *Slovenské Ev. Jednoty na Slovensku*. In: Almanach Cirkvi Evanjelickej a. v. na Slovensku. Martin: Cirkev Evanjelická a. v. na Slovensku, s. 286 – 287.

Bachletová, E. (2000) *Ludové časopisy Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku (1918 – 1938)*. Doktorandská dizertačná práca. Bratislava: Katedra žurnalistiky FFUK, s. 14.

Bachletová, E. (2002) *Tlač ECAV na Slovensku*. In: Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry 3. Liptovský Mikuláš: Tranoscious, s. 294.

Otázky žurnalistiky 3-4, 2010, vol. 53, Časopis pre teóriu, výskum a prax masmediálnej komunikácie, s. 121 – 127, ISSN 03220-7049

<http://www.otazkyzurnalistiky.sk/>

<http://www.otazkyzurnalistiky.sk/?menu=aktuality> - aktuálne číslo